

A MORDVIN IRODALMI NYELVEK LÉTREJÖTTÉNEK KÉRDÉSE

ALEKSZANDR FEOKTYISZTOV

A mordvin írásbeliség keletkezése időrendben megegyezik a kereszténységnek a mordvinság körében történt elterjesztésével. Az Újszövetség egyes fejezeteit már a XVIII. században lefordították mordvinra.¹ Az elmúlt két évszázad folyamán többszáz mordvin nyelven írt szöveg jött létre, noha legnagyobb részük kéziratban maradt. 1917 előtt alig néhány tucat könyv jelent meg mordvin nyelven. E nyomtatványok többnyire ósláv, orosz és görög nyelvű vallási szövegeknek moksára, illetőleg erzára való fordításai.

A mordvin szójegyzékek összeállítása általában korábban kezdődött, mint a bibliaszövegek fordítása. A szójegyzékek szerkesztése és a mordvin nyelv sajátosságainak tanulmányozása egyidősek. E szótárak túlnyomó többsége csak kéziratban őrződött meg. Az első, nyomtatásban megjelent mordvin szótár — tudásunk szerint — a XVII. század második feléből származik.²

A mordvin szógyűjtés a pétervári Tudományos Akadémia megalapítása után lendült fel, különösen az „akadémiai expedíciók” idején (a XVIII. század közepén és második felében). A XVIII. századi utazók nyomtatásban megjelent műveiben és kéziratban anyagában nagyszámú növény- és állatnév, háztartási eszközök neve stb. található meg. E szójegyzékek terjedelme néhány tucat és több száz szó között váltokozik.

Sok moksa és erza szójegyzéket állítottak össze P. PALLAS „Сравнительные словари всех языков и наречий” c. munkájának (Szentpétervár, 1787—1789) anyaggyűjtése idején. Ezek egyike („Словарь языков разных народов в Нижегородской епархии обитающих, именно россиян, татар, чувашей, мордвы и черемис... Дамаскина епископа Нижегородского и Алатурского ... 1785-го года”) több mint 11 ezer szócikket tartalmaz. Hangsúlyoznunk kell, hogy mind terjedelmét, mind pontos hangjelölését tekintve ez a szótár kiemelkedő helyet foglal el a XVIII. századi mordvin nyelvű lexikográfiai emlékek között.

Jelentős számú moksa szó van PAVEL ORNATOVnak, az első mordvin nyelvten írójának („Мордовская грамматика”. Moszkva, 1838) kéziratban szótárában is. E szótár 1834-ben, a tambovi papnevelő intézetben készült. ORNATOV szótára nyugati moksa nyelvjárást dolgoz fel.

Kiadatlan maradt az erza származású ROMAN UCSAJEV hatalmas szótára, mely A. САНМАТОВ híres orosz nyelvész irányításával készült.

Körülbelül tízezer szócikket tartalmaz az egyik XIX. századi kéziratban szótár,

¹ А. П. Феоктистов, Истоки мордовской письменности. Москва, 1968.

² A szójegyzék NIKOLAES WITSEN holland kutató könyvében (Noord en oost Tartarie ... Amsterdam, 1692) található.

amely a mai moksa irodalmi nyelvhez közel álló nyelvjárási anyagot ad meg, és a Szovjet Tudományos Akadémia levéltárában őrzik.

A felsorolt és az általunk nem említett XVIII—XIX. századi mordvin kéziratos szótárak képezik a történeti lexikológiai és dialektológiai kutatások alapját, ezért mostani kiadásuk célszerűnek látszik. Két XVIII. századi szótárt már sajtó alá rendeztem, s ezek egyikének (a XVIII. század közepéről származó „Словарь языка мордовского”) anyaga az egyik magyar folyóiratban is napvilágot lát.

A XIX. század második felében néhány mordvin faluban orosz nyelvű iskolát létesítettek. A kazányi, a penzai és a tambovi tanítóképző intézetek növendékeinek egy része mordvin iskolákba került. Például csak magának a kazányi intézetnek az 1890/1891-es tanévben 19, az 1910/1911-es tanévben pedig 28 mordvin nemzetiségű hallgatója volt.³ Így szükségessé vált mordvin nyelvű tankönyvek készítése. E könyvek elsősorban Kazányban, a pravoszláv missziós társaság kiadásában jelentek meg. A társaság legfontosabb kiadványai az 1884-ben, 1892-ben, 1894-ben és 1897-ben publikált mordvin ábécéskönyvek és a moksa- és erza-mordvinok számára készült orosz nyelvkönyvek (1892., 1897. és 1898.) voltak.

A forradalom előtti kiadványokkal ellentétben a mordvin ábécéskönyvek és az orosz nyelvkönyvek széles körben elterjedtek a mordvin olvasók között. Ezért túlzás nélkül állítható, hogy a mordvin szókészlet forradalom előtti orosz jövevényszavainak egy része „könyvnyelvi” eredetű, illetőleg az iskolai nyelvvel kapcsolatos. Az oktatás révén terjedhettek el a mordvinban az olyan szavak, mint például *kníga bukvař, tetrad, ručka, učitel, řisovanie, řiktant, řeřenie, izlořenie* stb.

A mordvin népköltészeti alkotások a XIX. század második negyedétől kezdve jelentek meg nyomtatásban. Először a „Сын отечества и северный архив” c. folyóirat XVI. kötetében (1830) jelent meg néhány moksa dal. Nagyszámú mordvin folklórszöveget közöltek egyes időszakos kiadványok, különösen a penzai, Nyizsnyij Novgorod-i, szaratovi, szimbirszki és tambovi kormányzósági és egyházmegyei közlönyök és egyéb gyűjtemények.

A XIX. század végétől a mordvin népköltészeti feljegyzéseket fonetikus átírásban adták meg, és ez nagy mértékben növelte a mordvin népköltészeti alkotások közlésének pontosságát.

Az „Образцы мордовской словесности” című, népköltészeti anyagot tartalmazó kétkötetes munka (Kazány, 1882—1883) az írni-olvasni tudó erza lakosság széles körében elterjedt. Ennek alapján feltételezhetjük, hogy az „Образцы...” dalait, meséit, stb. a legkülönbözőbb vidékeken lakó erza-mordvinok is megismerehették, minthogy olvasták, mesélték és eljátszották őket.

1917 előtt szépirodalmi és tudományos-publicisztikai alkotás nem jelent meg mordvin nyelven. Ez a körülmény nagymértékben rányomta bélyegét a mordvin írásbeliség fejlődésének jellegére. A forradalom előtti mordvin írásbeliség történetében a hittérítők, később pedig a mordvin értelmiség fordítói munkássága töltött be fontos szerepet. Az első szövegfordítások legtöbbször szó szerintiek voltak, a mordvin mondattani sajátosságokat alig vették figyelembe. A mordvin fordítások minősége csak akkor javult, amikor a fordítói munkába bevonták az írni-olvasni tudó mordvinokat, valamint azokat a hittérítőket, akik huzamosabb időt töltöttek a mordvinok között, és kétnyelvűekké váltak. Közülük ezúttal A. JURTOV, N. BAR-

³ Вö. Список воспитанников Казанской Учительской Семинарии. 1910—1911 учебный год. Казань. 1910.

SZOV és M. JEVSZEVJEV nevét említjük meg. A forradalom előtt azonban e törekvések ellenére sem sikerült rögzíteni a moksa és az erza irodalmi nyelv normáit. A moksa és erza írásos emlékek különféle nyelvjárásokat képviseltek. Különösen a zöngés, a zöngétlen és a palatalizált mássalhangzó-fonémák, valamint az *L, L, R, R', J, ä, ə* stb. fonémák és variánsaik jelölési módja nem volt egységes.

A moksa és az erza irodalmi nyelv létrehozására 1917 után nyílt lehetőség, amikor a mordvinok anyanyelvükön tehették közzé irodalmi alkotásaikat. A polgárháború befejezése után az országban hadjárat indult az analfabétizmus felszámolásáért. Már 1931-ig 86 százalékra emelkedett a mordvinok között az írni-olvasni tudók száma. Évről évre növekedett az újonnan létesített iskolák és tanulók száma is. Ezzel egyidejűleg nőtt a népművelési célokra fordított összeg. Például az 1927/1928-as tanévben a Mordvin Nemzetiségi Körzet költségvetésének 39,4 százalékát, 1928/1929-ben pedig már 41,4 százalékát fordították közművelődési célokra.

Ennek során megoldottak még egy ugyancsak fontos feladatot, a mordvin pedagógusképzést. Így már a húszas évek elején a kormányzósági és a járási székhelyek tanárképző intézeteinek tanfolyamain mintegy háromszáz mordvin hallgató volt. 1924-től kezdve működtek a Közoktatási Népbiztosság központi tanfolyamai a nemzetiségi iskolák pedagógus-utánpótlásának biztosítása céljából. 1925-ben több mint hatszázan végezték el Penzában, Szaranszkban, Krasznoszlobodszkban, Inszarban és más járási centrumokban a tanárképző tanfolyamokat. Ily módon kezdődött meg a tanerők tervszerű képzése. A moszkvai és a leningrádi főiskolák, valamint a Volga-menti városok biztosították a mordvin fiatalok továbbtanulását. A húszas évek második felében a szaratovi és a szamarai egyetem munkásfakultásain külön mordvin tagozatok alakultak.

Az októberi forradalom győzelmét követő első évtizedben néhány fontos, a mordvin közoktatás kérdéseivel foglalkozó kongresszust rendeztek. Az 1924-ben összeült első oroszországi kongresszus megvizsgálta az alábbi kérdéseket: a mordvin iskolák oktatási nyelvét, a mordvin tanítóképzők munkáját, a mordvin nyelvű könyvek és tankönyvek kiadását és a mordvin irodalmi nyelveket. 1925-ben hívták össze a mordvinok közoktatásával foglalkozó második oroszországi kongresszust. 1926-ban a mordvin tanítók penzai kormányzósági tanácskozása megvitatta az anyanyelvi oktatás állapotát, és fontos intézkedéseket hozott a mordvin iskolák megsegítése érdekében. Hasonló értekezletek zajlottak le 1925–1927 között más kormányzóságokban és járásokban is a mordvin lakosság bevonásával.

Az 1928. évi moszkvai oroszországi mordvin módszertani és nyelvi konferencia megvetette a mordvin irodalmi nyelvi normák tudományos kidolgozásának alapját. A konferencián — többek között — a helyesírási elvek létrehozásával, a moksa- és erza-mordvin irodalmi nyelvek nyelvjárási alapjának megszilárdításával kapcsolatos fontos kérdéseket tárgyalták meg.

Az iskolai oktatás és főleg a nagy példányszámban megjelenő pedagógiai tárgyú munkák elősegítették a mordvin irodalmi nyelvek fejlődését. Míg 1922-ben 22 000 könyvet adtak ki, addig 1928-ban már 203 000-et. 1931-ben egy kiadó (Центральное издательство Народов СССР) 117 moksa és 192 erza nyelvű könyvet jelentetett meg (948 000, illetőleg 1 728 500 példányban).

A mordvin szépirodalom fejlődésében, valamint a moksa és erza irodalmi nyelvek kialakulásában rendkívül fontos szerepe volt az időszakos sajtótermékeknek. Az első mordvin újság a „Čin štamo” [‘Napkelte’] 1920-ban Szimbirszkben jelent meg először. 1921-től Moszkvában egy másik mordvin lap, a „Jakšferē tešte”

['Vörös csillag'] került kiadásra. Ez az újság moksa és erza nyelvű cikkeket is közölt. A „Jakštere sokića” ['Vörös szántóvető'] c. erza-mordvin lap 1921-ben Szarátovban látott napvilágot. Az „Od vefe” ['Az új falu'] c. moksa újságot Penzában adták ki 1924-től kezdve. 1917 után moksa nyelven kb. 20, erza-mordvin nyelven pedig több mint 30 köztársasági és kerületi újság jelent meg.

A mordvin nyelvű irodalmi termékek növekvő száma miatt felmerült az irodalmi-művészeti évkönyvek és folyóiratok kiadásának szükségessége. 1927-től Penzában jelent meg a „Valda jan” ['A fényes út'] c. moksa, majd 1929-ben a „Šatko” ['Szikra'] c. erza folyóirat. A szovjethatalom évei alatt több mint 10 moksa nyelvű társadalompolitikai és irodalmi-művészeti folyóirat és almanach látott napvilágot. Hasonlóan nagy számban publikáltak erza évkönyveket és folyóiratokat is.

A húszas és harmincas években megjelent újságok és folyóiratok a mordvin kultúra képviselőinek szenvedélyes harcát tükrözik a mordvin irodalmi nyelvek továbbfejlesztése, illetve az egységes mordvin irodalmi nyelv létrehozása érdekében. A korabeli viták legtevékenyebb résztvevői közé tartozott: L. KIRJUKOV, Z. DOROFJEV, I. BONDJAKOV, F. PETYERBURGSZKIJ, I. CSERAPKIN, JA. GRIGOSIN, A. MOKSONYI, F. CSESZNOKOV, A. RJABOV stb.

Az októberi forradalom előtt a mordvin írók (Z. DOROFJEV, A. ZAVALISIN stb.) művei csak oroszul jelentek meg nyomtatásban. A mordvin nyelvű szépirodalmi alkotások kiadására csak 1917 után kerülhetett sor. A szovjet—mordvin irodalom első munkái a fent említett újságokban és folyóiratokban olvashatók.

1934-ben alakult meg a Mordvin Írószövetség, amelynek már a harmincas évek közepén több mint 100 tagja volt. 1932-ben Szaranskban, a Mordvin Autonóm Köztársaság fővárosában könyvkiadó (Мордовское книжное издательство) létesült, mely a legkülönbözőbb tárgyú — szépirodalmi, pedagógiai, társadalompolitikai, tudományos és mezőgazdasági — műveket adta ki.

A harmincas években született alkotások egy része a mordvin irodalom remekművei közé tartozik, mint pl. P. KIRILLOV és K. PETROVA drámái, M. BEZBORODOV, G. JELMEJEV és A. ROGOZSIN elbeszélő költeményei, T. RAPTANOV, P. KIRILLOV és N. ERKAJ elbeszélései, A. MORO, SZ. VECSKANOV, A. MARTINOV és M. BEBAN költeményei. Különösen a próza fejlődött jelentős mértékben: ezt bizonyítja a novellisták viszonylag nagy száma (mintegy 30) is. Ezt az évtizedet az irodalomkritikai nézetek továbbfejlődése is jellemzi. Tantervek és mordvin irodalmi szöveggyűjtemények készültek (F. SZOVJETKIN, SZ. POTAPKIN, A. MASZKAJEV stb.) a mordvin középiskolák számára.

A második világháború utáni években a mordvin irodalom minőségi változáson ment át. Egyre nagyobb szerepre tett szert a próza. V. KOLOMASZOV „Lavginov”, T. KIRDJASKIN „Kel'i Mokša” ['A széles Moksa'] és A. LUKJANOV „Valdo ki” ['A fényes út'] c. könyvével jött létre a mordvin regény.

A háború utáni első évtizedben fellendült a műfordítói tevékenység is. Mordvinra fordították Puskin, Gogol, Turgenyev, Lermontov, L. Tolsztoj, Gorkij, Majakovszkij és mások műveit.

Önálló tudományágként bontakozik ki a mordvin irodalomtudomány. Mordvin irodalmi és népköltészeti tankönyvek és szöveggyűjtemények készülnek a középiskolák számára. Napvilágot lát a mordvin irodalomtörténészek „Очерк истории мордовской советской литературы” c. jelentős munkája. A megelégnélő irodalmi élethez nagymértékben járult hozzá a „Mokša” és a „Surañ tolt” ['A Sura tüzei'] c. folyóiratok alapítása (1956).

Tucatnyi mordvin művet fordítottak le a Szovjetunió népeinek nyelvére. E művek szerzőinek nevét (JA. PINJASZOV, N. ERKAJ, K. ABRAMOV, SZ. LARIONOV, M. BEBAN, A. MORO, A. KUTORKIN stb.) jól ismerik a szovjet olvasók, ami azt bizonyítja, hogy a mordvin irodalom eredményeit országszerte elismerik. Az elmúlt évtizedben mintegy 20 regény készült el; ennyi regényt nem írtak a mordvin irodalom korábbi történetében együttvéve sem.

A mordvin irodalmi nyelvek fejlődése elválaszthatatlan a szépirodalom állandó fejlődésétől.

A mordvin irodalmi nyelvek létrejöttének forrásai a moksa és az erza nyelvjárások. A mordvin írásbeliség megszületése — különösen a XVIII—XIX. század — óta a mordvin írott nyelv különféle nyelvjárásokon lejegyzett anyagot foglalt magában. A mai mordvin irodalmi nyelvek már szilárd nyelvjárási alappal rendelkeznek, melyek kialakulásuk és megszilárdulásuk idején (a 20—60-as években) néhány grammatikai és számos lexikai elemet kölcsönöztek a nyelvjárásokból.

A finnugrisztikában elfogadott felfogás szerint (BUDENZ, PAASONEN stb.) a mordvin dialektusok — területi elhelyezkedésüktől függetlenül — moksa és erza nyelvjárássra oszthatók fel. E nyelvjárások között azonban a különbségek annyira jelentősek, hogy a kölcsönös megértés nem lehetséges. Ezért e nyelvi formákat — tudományos szempontból is — nem nyelvjárásoknak, hanem két különálló, közeli rokon nyelvnek kell tekintenünk, amelyeket nemcsak fonológiailag, grammatikailag és lexikailag közös vonások, hanem eltérések is jellemeznek.⁴

A moksa- és erza-mordvin nyelvek közötti többé-kevésbé jelentős különbségeket igazolja a mordvin írásbeliség, melynek születésétől kezdve nem egy, hanem két egyenértékű nyelvi alapja volt: a moksa és az erza.

A Mordvin Autonóm Köztársaság területén a moksa-mordvin nyelvnek három nagy nyelvjárása van: a középső, a nyugati és a délkeleti nyelvjárás.

Maga a középső nyelvjárás sem tekinthető teljesen egységesnek. Ily módon például e nyelvjárásterület északi peremén mindenütt alveoláris *s* található más moksa nyelvjárások *ś* fonémájával szemben. Pl.: *śāvams* 'взять, получить (что-нибудь)', *śiñ* 'они', *śivams* 'есть' (vö. *sāvams*, *siñ*, *śivams*). A központi nyelvjáráscsoport déli részén szökezdő helyzetben nem állhat zöngés *b*, *g*, *ž*, *z*, *ž*, *d* és *đ* fonéma. A mássalhangzó-rendszernek e sajátossága az orosz jövevényszavakban is érvényesül, pl.: *počkā* <or. бочка, *kaže'ta* <or. *gazema*, *kořavams* <or. *горевать* stb. A középső dialektus peremnyelvjárásaiban (északon, délen és nyugaton) sporadikus *ā* > *e* hangváltozás ment végbe, és e fonetikai jelenséget *e* > *i* hangfejlődés követte, pl.: *(j)es(ə)lams* [<(j)äš(ə)lams] 'купаться', *(j)eravi* [<(j)äřavi] 'нужно, необходимо' stb.

A mai moksa irodalmi nyelv a középső nyelvjáráson alapul. E dialektus fent említett periférikus nyelvjárási jelenségei az irodalmi nyelvi normákban nem tükröződnek.⁵

A moksa nyelv nyugati nyelvjárásában sajátos birtokos személyragot használnak mind az egyes, mind a többes számban (plur. 1., 2. személyben), pl. *kudnašk*

⁴ Vö. BUDENZ JÓZSEF, Moksa- és erza-mordvin nyelvtan. Bp., 1876; А. П. Феокистов, Мордовские языки и их диалекты. „Вопросы этнической истории мордовского языка”. Труды мордовской этнографической экспедиции, выпуск I. Москва, 1960. 63—82. l.

⁵ Vö. Морфология, орфография и грамматическая терминология эрзянского и мокшанского языков. Саранск, 1938; Нормы мордовских (мокша и эрзя) литературных языков. „Материалы научной сессии по вопросам мордовского языкознания, часть II.” Саранск, 1955.

'наш дом' — *kudnəkā* 'наши дома'; *kudndəši* 'ваш дом' — *kudəntā* 'ваши дома'. Néhány nyugati nyelvjárási szó bekerült az irodalmi nyelvbe, pl.: *morkš* 'стол', *šumba's* 'заяц', *takijā* 'шапка' stb.

A nyugati nyelvjárás sem egységes. A déli nyelvjáráscsoportban például az *ä* fonémát az *e* váltotta fel. Ennek következtében az eredeti *e* fonémát — melynek helyét az *e* (<*ä*) foglalta el — *e* dialektus fonémarendszerében is *i* képviseli. Például: *keđ* (<*kād*) 'рука' — *kiđ* (<*keđ*) 'кожа, шкура'; *pefan* (<*pāfan*) 'сверлю' — *pifan* (<*pēfan*) 'боюсь' stb.

A délkeleti moksa nyelvjárásban az *ä* fonéma eltűnése következtében ugyanazon fonémarendszer alakult ki mint a nyugati nyelvjárás déli csoportjában (l. a fenti példákat). A délkeleti nyelvjárás másik sajátossága a *j* > *š* változás a többes szám *t* (*t'*) jele előtt. Például: *jej* 'лёд' — *ješt* 'льды', *suva j* 'заходит' — *suva-št* 'заходят', *luvi* 'считает' — *luvišt* 'считают' (vö. más moksa nyelvjárásokban: *äJt* 'льды', *suva-Jt* 'заходят', *luviJt* '(с)читают'). A délkeleti nyelvjárásból került a moksa irodalmi nyelvbe a -*mək* határozói igenévképző (például: *matəmək* 'уложив', *ramamək* 'купив'), továbbá a *konək* 'гость', *šabra* 'сосед', *važ* 'шапка' jelentésű szavak stb.

Az erza nyelvet a nem első szótagi magánhangzók minősége alapján szokás felosztani. Ennek megfelelően az erza-mordvin nyelv dialektusai három fő nyelvjárási típusba sorolhatók: az asszimiláció szempontjából közömbös, illetve a progresszív és regresszív asszimilációt ismerő típusban.

„В диалектах простейшего типа на месте литературных *o* и *э* в не-первых слогах наблюдаются в одних (окающих) такие же *o* и *э*, а в других (укающих) *y* и *и* (*ы*). Примеры: *кудо* — *куду* 'дом', *кизэ* — *кизы* 'лето'... В диалектах прогрессивно-ассимиляторного типа на месте литературных *o* и *э* в не-первых слогах наблюдаются вообще *y* и *и* (*ы*), однако в случае, если в первом слоге *o* или *э*, то и в последующих... оказываются такие же *o* и *э*. Примеры: *куду* 'дом' и рядом *морo* 'песня', *кизы* 'лето' и рядом *т'эсэ* 'здесь', *пичы* 'сосна' и рядом *пэксэ* 'липа', *пил'и* 'ухо' и рядом *т'эл'э* 'зима'... В диалектах регрессивно-ассимиляторного типа на месте литературных *o* и *э* в не-первых слогах наблюдаются вообще всё-таки *y* и *и* (*ы*), однако в последнем слоге, а под его воздействием и в предшествующих... оказываются *o* и *э*. На первый слог регрессивная ассимиляция не распространяется. Примеры: *кунсулан* 'слышу', *кунсулат* 'слышишь', *кунсулы*... 'слышит'... и рядом *кунсолок* 'слышь', *кунсолозо* 'пусть слышит', *кунсолодо* 'слышьте'... и т. п.”⁶

Az erza és a moksa nyelvjárások elterjedtségét csak a Mordvin Köztársaság területén, valamint a gorkiji és a penzai területeken vizsgálták meg eddig alaposabban.⁷ Az eddigi szakirodalom alapján nem lehet pontosan meghatározni a moksa-erza nyelvjárás[ok] határokat. Ennek fő oka az erza és a moksa nyelvjárások keveredése.

A forradalom előtti írásos emlékekben a szilárd alapnyelvjárás hiánya tükröződött a mordvin irodalmi nyelvek létrejöttének kezdeti szakaszában is, az októberi forradalmat követő első években ugyanis még nem vetődött fel ez a kérdés. Emiatt az első mordvin nyelvű könyvek és újságok az írók és a szerkesztőségi tagok anyanyelvjárásán íródtak. A „Cin šfamo” első számai például egy erzával kevert moksa

⁶ Д. В. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка. Саранск, 1953. 9. l.

⁷ Вö. Очерки мордовских диалектов, тт. I—V. Саранск, 1961—1968.

nyelvjárás nyelvén jelentek meg, míg az „Od vele” c. lap első évfolyama egy dél-keleti moksa nyelvjárást képviselt. 1925-től kezdve azonban az „Od vele” nyelve egyre inkább a nyugati nyelvjárások nyelvére épült. Ez azzal magyarázható, hogy a szerkesztőbizottság tagjai túlnyomórészt valamelyik nyugati nyelvjárást beszélték. Ezután a könyvek szinte kizárólag ezen a nyelvjáráson jelentek meg. Még az 1932-ben kiadott moksa iskolai szótár is a nyugati nyelvjárást foglalta magában, a 30-as évek közepe táján azonban a középső nyelvjárás lett a moksa irodalmi nyelv alapja. Az erza irodalmi nyelv már a 30-as évek elején létrejött, amiben nagy érdeme volt D. BUBRIHNak és M. JEVSZEVJEVnek.⁸

A mordvin helyesírás kérdései a huszas és harmincas években megrendezett valamennyi módszertani és nyelvi konferencián vita tárgyát képezték. Mindazonáltal a mai mordvin nyelvek helyesírása még mindig ellentmondásos. Az ellentmondások közé tartoznak a zöngés és zöngétlen mássalhangzóknak a pozíciótól függő jelölismódja, a palatalizált és a kemény mássalhangzók, továbbá az *ä*, *ə* hangok jelölése stb. Minthogy a mordvin ábécében nincs külön betűjelük, ezért az *ä* és *ə* fonémák jelölése nem mutat következetes szabályszerűséget. A szó elején például az *ä* fonéma jele *э*, de ugyanezzel az *ə* betűvel írjuk a középső nyelvallású, palatális *e*-t is. Például *эняльдемс* (*eňäldəms*) 'просить, умолять', *эста* (*esta*) 'тогда; отсюда' stb. Szó belsejében az *ä* fonéma jele a *я* betű. Például: *лядемс* (*lädəms*) 'косить', *эрясть* (*eräšt*) 'они жили' stb. Viszont *e* betűvel jelöljük a szó belsejében, kemény mássalhangzó után az *a* fonémát is. Például: *перяфтомс* (*peräftəms*) 'загородить', *молят* (*molat*) 'ты идёшь' stb. Szóvégén az *ä* fonémát egyes esetekben *я* betűvel (például: *вальмя* (*valmä*) 'окно', *пурьхкя* (*purĕkĕ*) 'морковь' stb.), más esetekben pedig *e*-vel (például: *сельме* (*selmä*) 'глаз', *пиле* (*pilä*) 'ухо' stb.) írjuk. Az *ə*-t az *o* vagy *e* betűvel jelöljük, melyek ugyanakkor az *o* és az *e* fonémák jelei is.

Különösen nagy problémát jelent a mordvin irodalmi nyelvbe bekerült egyre növekvő számú orosz jövevényszó helyesírása, e problémakör tárgyalásával azonban jelen dolgozatunkban helyszűke miatt nem foglalkozhatunk.

EINIGE FRAGEN DER ENTWICKLUNG DER MORDWINISCHEN LITERATURSPRACHEN

VON

ALEKSANDR FEOKTISTOV

Im vorliegenden Artikel beschäftigt sich Verfasser mit der zeitlichen Einordnung, dem Bestand und Charakter der schriftlichen Denkmäler der beiden mordwinischen Sprachen. Weiterhin widmet er sich der Untersuchung dialektaler Formen und einiger anderer Fragen der Form und Entwicklung der mordwinischen Literatursprachen.

⁸ В. Д. В. Бубрих, Звуки и формы эрзянской речи. По говору села Козловки. Москва, 1930; М. Е. Евсеев, Основы мордовской грамматики. Москва 1931².